

Encyklopedické heslo

ROMANCE PRO KŘÍDLOVKU

Otakar Vávra, 1966

Námět: stejnojmenná báseň Františka Hrubína (1962). **Scénář:** František Hrubín, Otakar Vávra. **Pomocná režie:** Drahomíra Vihanová. **Dramaturgie:** Jan Libora, Zdeněk Bláha. **Kamera:** Andrej Barla. **Hudba:** Jiří Srnka. **Střih:** Antonín Zelenka. **Zvuk:** František Strangmüller.

Hrají: Jaromír Hanzlík (Vojta), Július Vašek (Vojta padesátiletý), Zuzana Cigánová (Terina), Štefan Kvietik (Viktor), Janusz Strachocki (dědeček; mluví Bohuš Záhorský), Miriam Kantorková (Tonka), Jaroslav Rozsíval (Vojtův otec), Jiří Štancel (Terinin otec), Věra Crháčková (Terinina matka), Jaroslav Heyduk, Karel Roden (pohřební agenti), Václav Švec (hrobník), Marie Štrampachová ad.

Výroba: Filmové studio Barrandov, TS Šmída – Fikar. 86 min., čb, 35 mm. **Premiéra:** 3. března 1967.

Při setkání se svým dávným sokem Viktorem se učitel Vojta dozví, že jejich společná láska Terina zemřela. Vzpomíná na srpnové noci a dny před třiceti roky. Trávil tehdy prázdniny na venkově a musel pečovat o dědečka po mrtvici. Nechával se svádět divokou podruhnou Tonkou a byl zamilován do Teriny – dívky od kolotoče, s níž se tajně scházel v noci u řeky. Terině hrozí svatba s Viktorem od střešnice – proto Vojtovi navrhne, aby spolu utekli. Na konci poslední schůzky ji Vojta ze žárlivosti udeří Viktorovou čepicí. Viktor v noci hledá Terinu u Vojty, srazí se přitom s blouznícím dědečkem, vyděsí se a prchne. Dědečkovi se po prožitém šoku vrátí rozum, šťastný Vojta si balí věci k útěku, vtom zjistí, že dědeček zemřel. K řece za Terinou přiběhne předčasně, hledá ji u maringotek a vrací se posloužit mrtvému dědečkovi.

Když k řece dorazí Terina, Vojta tam už není. Zoufalou dívku vtáhne do své maringotky Viktor. Komedianti nazítří odjíždějí, Vojta doběhne Viktorův vůz, ale zdrcená Terina si ho už nevšimá a Viktor ho přetáhne bičem. – Nyní po letech se Vojta od Viktora dozví, že Terina zemřela dva měsíce poté na záskrt a že si asi přála umřít. Pohnutý Vojta si na prahu stáří uvědomuje krutou neodvolatelnost tragédie, k níž kdysi přispěl.

Otakar Vávra vytvořil *Romanci pro křídlovku* kongeniální adaptací Hrubínova vrcholného básnického textu (s Hrubínem spolupracoval ještě na málo zdařilé *Srpnové neděli* – 1960, na úspěšné *Zlaté reneš* – 1965 a na scénáři *Oldřich a Božena*, který natočil rutinně roku 1984) a zároveň dosáhl uměleckého vrcholu svého filmářského díla. Složitá struktura Hrubínovy poémy, v níž reálný děj a dialog vzrušeně prosvítají z autorského monologu, a to při prolínání několika časových vrstev, byla do scénáře transformována tak, aby vytvořila souvislý dramatický příběh, spojila děj do kauzální souvislosti (dědečkova smrt zmařila útěk milenců) a přitom zachovala či umocnila lyrickou intenzitu básně. Emocionální bohatství originálu bylo důsledně převedeno do filmové řeči, ba ještě zesíleno. Vávra v *Romanci pro křídlovku* navázal na silnou tradici českého lyrismu a senzualismu (spjatého v kinematografii s kreacemi Gustava Machatého, Josefa Rovenského, Václava Kršky, Vojtěcha Jasného): smyslnost v lůně české krajiny se pojí s motivy stříbřité řeky, splavu, s obrazy a zvuky hmyzí říše. Podobně jako Zoltán Fábri ve filmu *Kolotoč* (Körhinta, 1955) využil Vávra fotogenii řetězového kolotoče.

Filmová *Romance pro křídlovku* stojí stejně tak na dokonalé inscenaci (vynikající volba herců, výběr typicky českých exteriérů, dobová evokace prostředí, přesná mizanscéna), jako na významotvorných kvalitách snímacích (kamera, střih) i na zvukové a hudební dramaturgii (aristónový motiv kolotoče, Herkulovy lázně, teskná melodie Jiřího Srnky, zvuky hmyzu a žab).

Herce vybral Vávra podle typu – chlapecky nejistý a dychtivý Jaromír Hanzlík, svěží, okatá, důvěryhodně usměvavá a lehce „cikánský“ exotická Zuzana Cigánová, elegantně sošný polský herec Janusz Strachocki s tragicky důstojným výrazem, znamenitě namluvený Bohušem Záhorským. Nezapomenutelně ve filmu

*Jaromír Hanzlík a Janusz Strachocki ve filmu Otakara Vávry
Romance pro křídlovku (1966).*

Foto archiv

vyznívá roztomilý slovenský akcent Zuzany Cigánové, ozvláštňující prostinké, a přece poetické promluvy („Co je to medúza?“) a naznačující, že Terina není bytostí z běžného Vojtova světa. Slovenský akcent sluší též Štefanu Kvietikovi, ne však už Júliovi Vaškovi v roli zestárlého Vojtěcha. Film je pečlivě promyšlen v každém záběru (srov. pohled na náhodnou dvojici vesnických dívek při Viktorově sólu – několik sekund stačí, abychom poznali dobu děje, atmosféru pouti, jež slouží jako vesnické korzo, a abychom ocenili Viktorův muzikantský šarm).

V některých motivech (břitva, tatínkův doutník) film víceméně ilustračně sleduje básníkův text, jindy přináší vlastní obrazové metafory (scéna, v níž Terina po noci s Viktorem rezignovaně sklízí desky kolotoče, na nichž jsou vymalovány milostné situace, a její tvář má výraz zklamaného dítěte).

Výtvarné řešení přibližuje film grafice. Černobílá dala *Romanci pro křídlovku* patinu starobylosti, ale též ušmudlanosti, obyčejnosti, s níž kontrastuje vnitřní emoční žár příběhu. Ve scénách s tatínkem je obraz světlem zvenku přeexponován, vytváří intenzivní pocit srpnového horka. Ve zvukové stopě je podobně přeexponováno bzučení u makrodetailů hmyzu. Detailů tváří se užívá střídmo, zato s ohromující expresivitou (dědeček při procházce, proměny Terinina obličejíku po úderu čepicí). V kontrastu je i dvojitý kruhový rytmus Vojtovy letní existence: toporné vodění dědečka a opojný let s Terinou v zádech na kolotoči. Důmyslná obrazová kompozice neubírá příběhu vláčnost; jednotlivé krásné záběry nabývají plného smyslu teprve stříhem. V něm je jako lyricky intenzifikační metody použito asociativního principu: když např. Vojta vede dědečka, nebo když před Terinou zapře známost s Tonkou, objeví se na okamžik Tonka – pokušitelka; někdy má Vojtova asociace jen zvukovou podobu.

K efektu až podprahovému vede tempo filmu, určené mírně zvolněným tokem času. Když v závěru spatříme odjíždět komediantské vozy, má v sobě časové sevření těchto několika záběrů bolestnou nostalgii veršů z jiné Hrubínovy básně: Živote, postůj, tohle je jistě ta chvíle chvíl... všechno vidím jako poprvé, jako naposledy. Jízda vozů je pomalá, záběr trvá poměrně dlouho, a přece vyzařuje omezené trvání zmíněného obrazu cosi

nenapravitelně fatálního. Ačkoli bylo tempo filmu již v době vzniku vnímáno jako lehce zpomalené, čas, jenž uplynul od premiéry, potvrdil jeho opodstatněnost pro lyrické fluidum filmu.

Polarita lásky a smrti má v *Romanci pro křídlovku* romantický základ (motiv smrti krásné mladé dívky, prostředím kočovných kolotočářů), jímž prosvítá tradice ještě starší, barokní (motiv konečnosti všeho naléhavě tělesného). Mladíkův kontakt se smrtí se naplňuje ve více situacích – jásající přírodou vodí Vojta smrt v zimomřivém dědečkově těle, kontakt se smrtí pokračuje omýváním a oblékáním dědečkovy mrtvoly, kterou chlapec musí obejmout místo milované dívky, smrt brzy skolí Terinu, o jejížž ostatcích hrobník po letech prohodí: „Co z ní zbylo?“ (věta není v básni).

Barokizující podtext mementa „prach jsi a v prach se obrátíš“ zní jako spodní melodie celým příběhem, jehož pointu – smrt Teriny – se divák (na rozdíl od čtenáře) dozví hned zpočátku. K alegorické ztělesnitelce Smrti má blízko ve filmu silně démonická postava Tonky – chodí v černém, má srp (náhražka kosy), provokuje jím Vojtu, nenávidí Terinu. Tončiny peřejové orgie se odehrávají v přítomnosti dědečka na břehu, jako by si smrt, jež v dědečkovi bydlí a postupně jej zachvacuje, krátila, čekajíc, dlouhou chvíli s chlapcem.

Jde o podtexty, jimiž filmová adaptace významové pole předlohy obohacuje. Nepřejímá naopak časové Hrubínovy narážky na pozdější dějinné události. Pro film je charakteristické, že práh nebytí vnímá i s jistými groteskními rysy – v dialogu dědečka s mrtvými, za něž mluví Vojtěch. Ve filmu dochází také k etickému prohloubení Vojtova iniciačního zážitku – chlapec ztrácí svou lásku, protože musel v rozhodné chvíli posloužit mrtvému a v této zkoušce obstál.

BIBLIOGRAFIE: František Hrubín, *Romance pro křídlovku*. Hovoříme s Františkem Hrubínem. Rozmlouval Ladislav Kapek. „Kulturní tvorba“ 4, 1966, č. 52, 29. 1., s. 10. • „Filmový přehled“ 1967, č. 6. • Miloš Fiala, *Báseň jako film*. O *Romanci pro křídlovku* s Otakarem Vávrou. „Nedělní Rudé právo“ 47, 1967, č. 64, 5. 3., s. 4. • Miloš Fiala, *Filmová báseň o lásce a smrti*. „Rudé právo“ 47, 1967, č. 68, 9. 3., s. 5. • Otakar Vávra – František Hrubín – Jan Žalman, *Rozhovor téměř generační*. „Film a doba“ 13, 1967, č. 5, s. 228 – 233. • A. J. Liehm, *Na dlouhé trati aneb Myšlenky nad Romanci*. „Film a doba“ 13, 1967, č. 5, s. 235 – 237. • Jiří Hrbas, *Otakar Vávra. Scenárista a režisér*. II. část. „Film a doba“ 22, 1976, č. 5, s. 258 – 260. • Pavel Taussig, *Filmovat a básnit. O setkáních Otakara Vávry s Františkem Hrubínem*. „Film a doba“ 28, 1982, č. 6, s. 317 – 325. • Otakar Vávra, *Zamyšlení režiséra*. Praha 1982, s. 251 – 257, 263. • Marie Mravcová, *Vávra : Hrubín. Vzpomínka na první setkání s láskou a se smrtí odňatá básnickému subjektu*. In: M. Mravcová, *Literatura ve filmu*. Praha 1990, s. 165 – 186. • Otakar Vávra, *Podivný život režiséra*. Praha 1996, s. 237 – 239.

CENY: Trilobit FITES za rok 1966 O. Vávrovi a F. Hrubínovi • Odměna Čs. filmu za nejúspěšnější film roku 1966 A. Barlovi, F. Hrubínovi, O. Vávrovi • V. MFF v Moskvě, 1967: Zvláštní cena poroty a stříbrná medaile • III. Filmový festival mládeže v Pardubicích, 1967: Hlavní cena • Státní cena Klementa Gottwalda O. Vávrovi a F. Hrubínovi, 1968 • Múza pražských diváků Kalliopé za rok 1967 O. Vávrovi • Přehlídka československých filmů v Sorrentu, 1969: Stříbrná siréna O. Vávrovi.

Jaromír Blažejovský